

Mariusz Krzysztofiński

**Działania Służby
Bezpieczeństwa
wobec Zgromadzenia
Sióstr Służebniczek NMP
(Starowiejskich)
w latach 1959-1973**

Jednym z narzędzi wykorzystywanych przez KC PZPR do walki z Kościołem była Służba Bezpieczeństwa. Szczególną rolę w jej strukturach odgrywał Wydział V Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (od 1962 r. Departament IV)¹. Elementem tej batalii były przedsięwzięcia aparatu bezpieczeństwa wymierzone w męskie i żeńskie zgromadzenia zakonne. W listopadzie 1955 r. na naradzie Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego Julia Brystygier zwracała uwagę na konieczność zintensyfikowania działań przeciwko zakonom, których ostatecznym skutkiem powinno być ich rozwiązanie. Podczas tej narady postanowiono założyć teckki operacyjne na każdy z zakonów. Omówiono również sposoby werbunku agentury wśród zakonników, której stan oceniano jako niezadowolający². Według Henryka Dominiczaka w połowie lat pięćdziesiątych aparatowi bezpieczeństwa nie udało się pozyskać agentów w około 40 proc. zakonów męskich. Autor ten podaje też, że „zaledwie kilka procent zakonów żeńskich opanowali agenci, choć nacisk na nie UB nie był wcale mniejszy niż na zakony męskie”³. Duchowieństwo zakonne stanowiło środowisko bardziej hermetyczne i przez to trudniejsze do kontrolowania niż duchowieństwo diecezjalne. W następnych latach SB obserwowała dużą aktywność zakonów męskich i żeńskich w realizacji programu duszpasterskiego Kościoła oraz ich ożywioną działalność o charakterze społeczno-kulturalnym. Zwiększyła się także ogólna liczba zakonników i zakonnice.

---

¹ Od chwili powstania aparatu bezpieczeństwa działania wymierzone w Kościół prowadziły kolejno: Wydział V Departamentu V Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego (1945–1952), Departament XI MBP (1953–1954), Departament VI Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego (1954–1956), Wydział V Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (1956–1962), wreszcie – w latach 1962–1990 – Departament IV MSW (H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL w walce z Kościołem katolickim 1944–1990 w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 2000.

² *Ibidem*, s. 73.

³ *Ibidem*, s. 106.

Odzwierciedleniem przybierającej zróżnicowane formy ofensywy SB wobec zakonów była sytuacja w powiecie brzozowskim, gdzie posługę religijną pełniły dwa duże zgromadzenia zakonne: męskie – Towarzystwo Jezusowe (jezuici) w Starej Wsi, oraz żeńskie – Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Najświętszej Maryi Panny w Starej Wsi. Obecnie trudno podać przykłady działań aparatu bezpieczeństwa z lat 1944–1959 wymierzonych w Zgromadzenie Sióstr Służebniczek Starowiejskich. Wiadomo, iż w 1959 r. otrzymywano informacje od zakonnicy występującej pod pseudonimem „Józia”. Zbierała je oficer operacyjny III Wydziału KW MO Józefa Waclawik⁴, która spotykała się z zakonnicą w jej miejscu zamieszkania i pracy. Wykorzystując zdobywane w ten sposób materiały, sporządzano charakterystyki sióstr zakonnych, jak również pozyskiwano informacje dotyczące księży pełniących posługę duszpasterską na rzecz zgromadzenia. „Józia” informowała o rekolekcjach, egzaminach w domu prowincjalnym prowincji przemyskiej (przeprowadzanych przez biskupa Stanisława Jakiela⁵), przekazywała wiadomości o siostrach, które wystąpiły ze zgromadzenia⁶.

Informator „Józia” w kwietniu 1960 r. otrzymała następujące polecenia:

1) „Zorientować się, jakie zadania Zarząd Generalny w obecnym okresie stawia przed prowincjami, jak i filiami w ramach Millennium”.

⁴ Józefa Chudzik, *primo voto* Waclawik (od 1951 r.), *secundo voto* Niemczyńska (od 1961 r.), por., ur. 25 I 1928 r. w Husowie, pow. Łańcut. Ukończyła siedem klas szkoły powszechnej i roczny kurs dla gospodyń wiejskich w Albogowej. Skierowana do PUBP przez sekretarza KP PPR w Dębicy Gościński. Do służby przyjęta 15 VIII 1946 r. Najpierw maszynistka PUBP w Dębicy; następnie od 1 II 1949 r. sekretarka PUBP w Dębicy. Od 1 V 1953 r. sekretarka maszynistka Sekcji Administracyjno-Gospodarczej WUBP w Rzeszowie. Potem od 1 IV 1955 r. sekretarka maszynistka Wydziału VI WUdsBP w Rzeszowie. Następnie kolejno: sekretarka kierownika ds. BP KW MO w Rzeszowie (1 I 1955 – 1 II 1959 r.), oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Rzeszowie (1 II 1959 – 1 VII 1962 r.), oficer operacyjny Wydziału IV KW MO w Rzeszowie (1 VII 1962 – 1 IV 1967 r.), inspektor Wydziału IV SB KW MO w Rzeszowie (1 IV 1967 – 1 I 1975 r.), inspektor na wolnym etacie mł. inspektora Wydziału IV KW MO w Rzeszowie (1 I 1975 – 1 VI 1975 r.), kontroler Wydziału „W” SB KW MO w Rzeszowie (1 VII 1975 – 1 VII 1976), wreszcie kierownik zmiany Wydziału „W” SB KW MO w Rzeszowie. W 1963 r. ukończyła Szkołę Oficerską Służby Bezpieczeństwa MSW. Zwolniona ze służby z dn. 31 VIII 1976 r. (AIPN Rz, Akta osobowe Niemczyńska-Chudzik Józefy, 00157/1368).

⁵ Bp Stanisław Jakiel (1910–1983), ur. w Jaćmierzu, studia teologiczne ukończył na uniwersytecie w Innsbrucku. Tam też uzyskał tytuł doktora. Profesor, potem wicerektor Seminarium Duchownego w Przemysłu. Od 1957 r. sufragan przemyski. Uczestniczył w pracach soboru watykańskiego II (T. Śliwa, *Encyklopedia katolicka*, t. 7, Lublin 1997, s. 683).

⁶ Jako honorarium za usługę w listopadzie 1959 r. informator otrzymał od oficera prowadzącego 500 zł. Według słów „Józi” „pieniądze te przeznaczy na zakup zastrzyków, gdyż źle się czuje” (AIPN Rz, Sprawa obiektowa krypt. „Samotne”, 053/157 (dalej: AIPN Rz, Sprawa...), Doniesienie informatora o ps. „Józia” z 30 XI 1959 r., t. 1, k. 99–100). Podczas kolejnego spotkania informator zwrócił się do funkcjonariusza SB z prośbą „o kupno zastrzyków w skupie lekarstw zagranicznych, dając mi [czyli oficerowi SB] 300 zł”. Na podstawie doniesień „Józi” funkcjonariusze SB przeprowadzali rozmowy z osobami, które wystąpiły z zakonu (*ibidem*, Doniesienie informatora o ps. „Józia” z 11 I 1960 r., k. 101–102). Dzięki nim zdobywano kolejne informacje dotyczące zgromadzenia. Jedno ze spotkań oficera prowadzącego z „Józią” odbyło się w poczekalni Sądu Powiatowego w Przemysłu, gdzie przeciw niej toczyła się rozprawa (w związku z nabyciem tucznika na targu). Ostatecznie tajny współpracownik został uniewinniony (*ibidem*, Doniesienie informatora o ps. „Józia” z 20 II 1960 r., k. 109–110).

2) „Śledzić i dowiadywać się, które to siostry wysłały do Wyszyńskiego listy uzalające się na przełożoną generalną, jaka w związku z tym jest sytuacja w klasztorze”⁷.

Począwszy od września 1960 r., SB coraz bardziej interesowały mające się odbyć w 1961 r. wybory przełożonej generalnej zgromadzenia. W związku z tym tajny współpracownik podczas rekolekcji przeprowadzał rozmowy sondażowe z innymi siostrami⁸. Za kandydatki na ten urząd uważano: przełożoną prowincji przemyskiej Joannę Wzorek⁹, sekretarkę generalną Agnieszkę Kałuską¹⁰ i wikarię generalną Eleonorę Dulską¹¹. Zadaniem „Józii” było dokonanie charakterystyki siostry Eleonory Dulskiej¹².

W 1961 r. SB zintensyfikowała działania wobec zgromadzenia. Ponieważ w Starej Wsi mieściła się siedziba Zarządu Generalnego zgromadzenia, archiwum i nowicjat, a ponadto odbywały się tutaj posiedzenia Kapituły Generalnej, na początku stycznia tr. rozpoczęto realizację sprawy obiektowej o kryptonimie „Samotne”, skierowanej przeciwko zakonnicom Domu Generalnego Sióstr Służebniczek Starowiejskich. W odpo-

⁷ *Ibidem*, Doniesienie informatora o ps. „Józia” z 9 IV 1960 r., k. 112.

⁸ *Ibidem*, Doniesienie (spisane ze słów TW o ps. „Józia”) z 29 IX 1960 r., k. 117.

⁹ S. Katarzyna Janina Wzorek (1895–1980), ur. w Porębie Radnej, pow. Tarnów. Do zgromadzenia wstąpiła 17 V 1913 r. Śluby wieczyste złożyła 26 VII 1925 r. Po zdobyciu odpowiedniego wykształcenia w Przemyślu (w latach 1917–1921) została nauczycielką w Krosnej (1921 r.). Potem od 1922 r. do 1939 r. była nauczycielką w Liskowie. Następnie uczyła dzieci w zakładzie w Liskowie (1939–1940), prowadziła kancelarię w Sarnowie (1940–1943), magazyn w Czeladzi (1943–1945). Po zakończeniu wojny uczyła religii w Kaliszu (1945–1948). W 1948 r. wybrano ją na III asystentkę generalną zgromadzenia. Funkcję tę sprawowała do 1961 r. Dodatkowo w latach 1958–1964 była przełożoną prowincjonalną prowincji przemyskiej. W latach 1964–1970 przełożona w domu w Brzozowie. Następnie do śmierci przebywała w Starej Wsi (s. A. Kałuska, s. A. Mazur, s. Cz. Świerczek, *Nekrologi Sióstr Służebniczek Najśw. Maryi Panny Niepokalanie Poczętej (Starowiejskich) 1875–1984*, t. 4, Stara Wieś 1984, s. 181–184, mps w Archiwum Głównym Sióstr Służebniczek Starowiejskich w Starej Wsi).

¹⁰ S. Stanisława Agnieszka Kałuska (1914–1998), ur. w Korolówce, pow. Borszczów. W Tarnopolu ukończyła szkołę powszechną, a w 1932 r. zdała egzamin dojrzałości. Do zgromadzenia wstąpiła 16 IX 1932 r. W latach 1934–1939 studiowała na UJK we Lwowie, gdzie uzyskała tytuł magistra filozofii. Śluby wieczyste złożyła 18 IX 1942 r. Od 1942 do 1950 r. uczyła siostry w Starej Wsi. Następnie do 1953 r. pomagała w pracach kancelaryjnych zgromadzenia w Starej Wsi. Po ukończeniu kursu prawnoadministracyjnego dla zakonnic w Lublinie (1953–1954) ponownie pomagała w kancelarii w Starej Wsi. W latach 1955–1961 sekretarka generalna zgromadzenia. Potem do 1979 r. wikaria generalna. Od 1979 do 1985 r. asystentka i sekretarka generalna zgromadzenia. Do 1991 r. sekretarka generalna zgromadzenia (AGSS, Karta statystyczna siostry Kałuskiej Stanisławy).

¹¹ S. Joanna Eleonora Dulka (1906–1976), ur. w Łysakowie, pow. Mielec. Do zgromadzenia wstąpiła 13 XI 1925 r. Śluby wieczyste złożyła 3 XI 1934 r. Potem pracowała jako nauczycielka w Liskowie (1927–1929). Jesienią 1933 r. rozpoczęła studia na Wydziale Matematyczno-Przyrodniczym UJK we Lwowie. Przerwała je z powodu choroby. W latach 1934–1935 była nauczycielką w Przemyślu, a następnie w Liskowie (1935–1941). W lutym 1941 r. wywieziona przez Niemców do Puszczykowa k. Poznania, a następnie do obozu pracy przymusowej w Bojanowie k. Rawicza. Zwolniona po kilku miesiącach, w 1942 r. objęła posadę nauczycielki w Staniątkach (równocześnie uczyła na tajnych kompletach). Od 1945 r. przełożona domu w Gdańsku Wrzeszczu. W 1948 r. wybrana na asystentkę i sekretarkę generalną zgromadzenia. W 1955 r. została wikarią generalną. W latach 1958–1964 przełożona prowincjonalna prowincji krakowskiej. Następnie sekretarka prowincjonalna prowincji tarnowskiej, a od 1970 r. jej wikaria. Zmarła w Tarnowie (s. A. Kałuska, s. A. Mazur, s. Cz. Świerczek, *Nekrologi Sióstr Służebniczek...*, t. 4, s. 42–44).

¹² AIPN Rz, Sprawa..., Doniesienie (spisane ze słów TW o ps. „Józia”) z 8 IV 1961 r., k. 134.

wiednim postanowieniu oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Rzeszowie Józefa Waclawik pisała: „Zgromadzenie poprzez szeroko rozgałęzione swoje placówki w dużym stopniu oddziałuje na społeczeństwo, a szczególnie na młodzież w podtrzymaniu fanatyzmu. Utrzymywane szerokie kontakty osób zakonnych z ludnością świecką wywierają poważny wpływ, szczególnie na terenie wiejskim, na stosunek tych osób do przemian społeczno-politycznych w kraju. Stwierdzono, iż zgromadzenie aktywnie udziela się w różnych akcjach klerikalnych w ramach Millennium. Dlatego zachodzi konieczność prowadzenia aktywnej obserwacji działalności Zarządu Generalnego, jak również domów należących do tego zgromadzenia”¹³.

SB sporządziła wykaz siostr służebniczek NMP przebywających wówczas w Starej Wsi, a także rozpoczęła zbieranie informacji dotyczących nowicjatu, zasad funkcjonowania oraz władz zgromadzenia. W charakterystyce kontrwywiadowczej sporządzonej 1 III 1961 r. wspomniana Józefa Waclawik wyznawała: „Z braku tajnych współpracowników wewnątrz klasztoru¹⁴ trudno jest odzwierciedlić aktualne oblicze polityczne poszczególnych wpływowych osób zakonnych”. Przyznała też, że nie posiada szczegółowych informacji o majątku, narzędziach rolniczych, maszynach silnikowych, środkach łączności (aparatura techniczna i aparaty radiowe), wreszcie – żywym inwentarzu i dochodach zgromadzenia. Jediną osobą, na którą SB mogła liczyć, był tajny współpracownik (wcześniej określany jako informator) o pseudonimie „Józia” – zakonnica ze Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Starowiejskich, przebywająca wówczas w placówce zakonnej należącej do prowincji przemyskiej¹⁵.

Kolejne kroki SB w stosunku do zgromadzenia należały już do przedsięwzięć operacyjnych – zaczęto zbierać szczegółowe charakterystyki zakonnic w celu wytypowania kandydatek do zwerbowania na tajnych współpracowników, dzięki którym bezpieka chciała pozyskać informacje o bieżącej posłudze siostr służebniczek, a także o wszelkich zatargach i antagonizmach pomiędzy siostrami. Tajni współpracownicy mieli również pomagać w działaniach uniemożliwiających realizację planów zgromadzenia. Zdobywaniu materiałów kompromitujących siostry służyć miała natomiast kontrola całości korespondencji zgromadzenia, zaś zdobyte tą drogą „revelacje” zamierzano propagować w artykułach, aby uzyskać „zahamowanie dopływu dziewcząt do zakonu i podrywanie autorytetu osobom piastującym kierownicze stanowiska w społeczeństwie”¹⁶.

Ścisłej obserwacji SB poddano wszystkie placówki siostr służebniczek w powiatach: Jarosław, Brzozów, Przemyśl, Kolbuszowa, Przeworsk. Kontrolowano także osoby świeckie kontaktujące się z siostrami. SB interesowały też motywy dziewcząt wstępujących do zgromadzenia. Informacje te miały posłużyć do akcji perswazyjnej,

¹³ AIPN Rz, Sprawa..., Postanowienie o założeniu sprawy obiektowej na Dom Generalny ss. Służebniczek Starowiejskich w miejscowości Stara Wieś [nazwę tej miejscowości w dokumentach SB pisało: Starowieś], pow. Brzozów, woj. Rzeszów, Rzeszów, dnia 20 I 1961 r., k. 1–2.

¹⁴ Stwierdzenie to dotyczy Domu Generalnego Zgromadzenia Sióstr Służebniczek w Starej Wsi, w którym wówczas SB nie miała żadnego tajnego współpracownika.

¹⁵ *Ibidem*, Kontrwywiadowcza analiza sytuacji operacyjnej dot[ycząca] Zgromadzenia ss. Służebniczek Starowiejskich w Starej Wsi, pow. Brzozów, Rzeszów, dnia 1 III 1961 r., k. 16–19.

¹⁶ *Ibidem*, Kierunkowy plan przedsięwzięć do sprawy obiektowej kryptonim „Samotne”, Rzeszów, dnia 10 III 1961 r., k. 22.

której celem było zmniejszenie liczby chętnych do życia zakonnego. Obejmowała ona rozmowy z zamierzającymi wstąpić do zgromadzenia młodymi osobami i składanie im odpowiednich ofert pracy czy wreszcie kierowanie ich do szkół¹⁷.

W 1961 r. działania wymierzone w zakonnice i placówki służebniczek starowiejskich prowincji krakowskiej rozpoczął w ramach odpowiedniej sprawy obiektowej Wydział III SB KW MO w Krakowie¹⁸. Miało to być odpowiedzią na ich wzmożoną działalność, realizującą – zdaniem SB – program Wielkiej Nowenny w przedszkolach, w domach dziecka i parafiach. Funkcjonariuszy SB interesowały szczególnie charakterystyki przełożonych prowincji: siostry Eleonory Dulskiej (prowincja krakowska) i siostry Alojzy Rogoż¹⁹ (prowincja tarnowska)²⁰. W marcu 1961 r. także III Wydział KM MO w Łodzi przystąpił do realizacji sprawy obiektowej skierowanej przeciwko służebniczkom starowiejskim prowincji łódzkiej. Procedura SB w tym przypadku była podobna jak w prowincji tarnowskiej i krakowskiej.

Nie uszły uwagi SB również przygotowania Zgromadzenia Sióstr Starowiejskich do przeprowadzenia Kapituły Generalnej. Bezpieka usilnie próbowała poznać reguły, według których wybierane są delegatki na kapitułę. Tajny współpracownik „Józia” otrzymał w maju 1961 r. zadanie: „Śledzić sytuację przedwyborczą, jak też w czasie wyborów. Jakie głosy będą ze strony sióstr w stosunku do nowo wybranej przełożonej generalnej i całej rady”²¹. W czerwcu 1961 r. oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Krakowie wytypował kandydatkę do werbunku o pseudonimie „Una”²². Łącznie odbyto z nią dziesięć spotkań, po czym zakonnica ta wyjechała do Stanów Zjednoczonych. Planowano pozyskać ją jako tajnego współpracownika po jej powrocie²³. Po wyborze w 1961 r. na matkę generalną siostry Sylwii Sznajder²⁴

¹⁷ *Ibidem*, Kierunkowy plan przedsięwzięć do sprawy obiektowej kryptonim „Samotne”, Rzeszów, dnia 10 III 1961 r., k. 20–23.

¹⁸ *Ibidem*, Postanowienie o założeniu fragmentu sprawy obiektowej na dwie prowincje służebniczek starowiejskich krypt. „Samotne”, k. 67.

¹⁹ S. Antonina Alojza Rogoż (1916–1974), ur. w Jadownikach, pow. Brzesko. Do zgromadzenia wstąpiła 30 VIII 1935 r. Ukończyła gimnazjum i zdała maturę. Śluby wieczyste złożyła 15 III 1943 r. W 1938 r. skierowano ją na studia do Lwowa. Przebywała tam do 1942 r. (pracowała w szpitalu, kontynuowała studia na tajnych kompletach). Potem była nauczycielką w Szywnaldzie (do 1945 r.), następnie przebywała w Liskowie (chorowała na gruźlicę). W latach 1950–1952 mistrzyni nowicjatu Zgromadzenia ss. Niepokalanego Serca Maryi w Kietrze na Śląsku. Od 1952 r. do 1958 r. mistrzyni nowicjatu w Starej Wsi, następnie do 1964 r. przełożona prowincji tarnowskiej. W latach 1969–1973 II doradczyni i sekretarka prowincjonalna prowincji przemyskiej. Od 1973 r. do śmierci przełożona prowincjonalna prowincji łódzkiej (*ibidem*, s. 290–292).

²⁰ AIPN Rz, Sprawa..., Notatka służbowa dot[ycząca] Zgromadzenia ss. Służebniczek Starowiejskich, Kraków, dnia 12 kwietnia 1961 r., k. 68–70.

²¹ *Ibidem*, Doniesienie (spisane ze słów TW o ps. „Józia”), Rzeszów, dnia 13 V 1961 r., k. 140. W doniesieniu tym jest zawarta informacja o odmowie wyrażenia zgody przez matkę generalną na wyjazd TW do USA.

²² *Ibidem*, Notatka informacyjna o sytuacji operacyjnej w Zgromadzeniu ss. Służebniczek Starowiejskich w II kwartale 1961 r., Kraków, dnia 30 czerwca 1961 r., k. 156–157.

²³ *Ibidem*, Notatka informacyjna z pracy operacyjnej po Zgromadzeniu ss. Służebniczek Starowiejskich za IV kwartał 1961, Kraków, dnia 27 XII 1961 r., k. 183–184.

²⁴ S. Maria Sylwia Sznajder (1914–1987), ur. w Komborni, do zgromadzenia wstąpiła 16 VII 1929 r., śluby wieczyste złożyła w 1937 r. Najpierw pracowała w Przemyślu i Drohobyczu. W latach 1934–1958 była zatrudniona w kancelarii szpitala w Tomaszowie Lubelskim (od

SB natychmiast przystąpiła do zbierania szczegółowych informacji zarówno o niej, jak i o jej najbliższej rodzinie.

Już w październiku Józefa Wacławik wytypowała kolejną kandydatkę do werbunku, a następnie ją zwerbowała (nadano jej ps. „Rysia”)²⁵. Przekazywane przez nią informacje dotyczyły bezpośrednio Domu Generalnego w Starej Wsi, w tym m.in. stanu inwentarza żywego, gruntów rolnych oraz dochodowych zajęć wykonywanych przez siostry (szycia, haftowania ornatów, prowadzenia pracowni krawieckiej). Tajny współpracownik o pseudonimie „Rysia” miał m.in. odpowiedzieć na pytanie: „Które z przełożonych placówek posiadają zaufanie u przełożonych generalnych, a które nie i dlaczego”, a ponadto dostarczyć informacji dotyczących charakteru postulatów, nowicjatu, terminów ślubów zakonnych²⁶.

Od początku 1962 r. SB uzyskiwała mniej informacji od tajnego współpracownika „Józia” z powodu jej obłożnej choroby²⁷. Spotkania z nią odbywały się w domu zakonnym przy łóżku chorej. Bezpieka otrzymała od niej informacje dotyczące obchodów stulecia założenia zgromadzenia, które odbyły się 8 grudnia 1961 r. z udziałem ordynariusza przemyskiego ks. bp. Franciszka Bardy²⁸ oraz oo. jezuitów ze Starej Wsi. Jubileusz ten połączono z uroczystością imienin matki generalnej²⁹.

Jedną z form szykan stosowanych wobec siostr od 1961 r. było zwalnianie ich z pracy w przedszkolach i szpitalach, jak również bezprawne odbieranie im pomieszczeń przedszkolnych³⁰. W maju 1962 r. siostry służebniczki starowiejskie posiadały – według szacunków SB – 103 placówki zakonne w prowincjach krakowskiej i tarnowskiej. Ich aktywność edukacyjno-wychowawcza wzbudzała zaniepokojenie SB. Ograniczeniu jej miały służyć następujące przedsięwzięcia:

1947 r. była tam przełożoną domu). W okresie II wojny światowej zaangażowana w konspirację (m.in. leczyła rannych partyzantów). Od 1958 r. przełożona prowincjalna prowincji łódzkiej. W latach 1961–1979 przełożona generalna zgromadzenia. Potem do 1985 r. ponownie przełożona prowincjalna prowincji łódzkiej. Zmarła w Starej Wsi (s. B. Lipian, *Sznajder Maria* [w:] *Siostry zakonne w Polsce. Słownik biograficzny*, t. 1, Niepokalanów 1994, s. 277–279).

²⁵ AIPN Rz, Sprawa..., Wyciąg z notatki służbowej z przeprowadzonej rozmowy z kandydatką na TW „Rysią” w dniu 8 X 1961 r., k. 173–174.

²⁶ Spotkanie z TW odbyło się na wolnym powietrzu. Jako wynagrodzenie za współpracę „Rysia” otrzymała wówczas 300 zł. Pokwitowanie odbioru tej sumy zobowiązała się przesłać pocztą „Rysia” prosiła też o skierowanie do sanatorium (*ibidem*, Doniesienie TW o ps. „Rysia”, Rzeszów, dnia 18 XII 1961 r., k. 180–181). Od 1965 r. „Rysia” była zakonnicą prowincji tarnowskiej.

²⁷ *Ibidem*, Doniesienie (spisane ze słów TW o ps. „Józia”), Rzeszów, dnia 20 I 1962 r., k. 195.

²⁸ Ks. bp Franciszek Barda (1880–1964), ur. w Mszanie Dolnej. Absolwent Wydziału Teologicznego UJ. Święcenia kapłańskie przyjął 26 VIII 1904 r. Stopień doktora teologii uzyskał w 1907 r. na Gregorianum. Potem profesor seminarium krakowskiego (1910–1914), seminarium archidiecezjalnego w Przemyślu (1919–1925), rektor Instytutu Polskiego w Rzymie (1925–1928), w 1930 r. rektor seminarium w Krakowie. Od 10 VII 1931 r. sufragan przemyski, a od stycznia 1934 r. ordynariusz przemyski (K. Krasowski, *Biskupi katolicki II Rzeczypospolitej. Słownik biograficzny*, Poznań 1996, s. 26–27).

²⁹ AIPN Rz, Sprawa..., Doniesienie TW o ps. „Rysia”, Rzeszów, dnia 22 I 1962 r., k. 196–198. Spotkanie z TW odbyło się w Starej Wsi na wolnym powietrzu po uprzednim listownym umówieniu się.

³⁰ Przykładem takich działań było odebranie siostronom ochronki w Duńkowicach k. Radydna w listopadzie 1962 r. (J. Marciak-Kozłowska, *Jak w Duńkowicach w 1962 roku komuniści likwidowali ochronkę ss. Służebniczek*, „Jarosławski Rocznik Armii Krajowej” 2003, nr 1, s. 29–32).

Dokumenty

- pozyskanie tajnych współpracowników,
- rozeznanie wewnętrznej działalności,
- rozeznanie działalności na zewnątrz,
- monitorowanie spraw finansowych,
- opracowanie techniczne,
- zlecenia dla RSB w woj. krakowskim.

Rozpoznanie działalności sióstr na zewnątrz odbywało się poprzez zbieranie wszelkich informacji o udziale zakonnic w akcjach o charakterze społecznym i politycznym oraz kontaktach placówek zakonnych z podmiotami zagranicznymi.

Dla kontrolowania spraw finansowych zgromadzenia SB zamierzała:

- „ustalić źródła dochodu i ich wysokość na poszczególnych placówkach zakonnych,
- zbierać bieżące dane o wywiązywaniu się zakonu [z obowiązków] wobec państwa,
- sporządzić wykaz majątku nieruchomego i ruchomego większej wartości na poszczególnych placówkach zakonnych,
- sporządzić wykaz zakonnic dobrze sytuowanych i ustalić źródła ich dochodu”.

W ramach opracowania technicznego obiektów podjęto starania, aby pozyskać plany poszczególnych pokoi, siedzib przełożonych, miejsc, gdzie umieszczone są centrale telefoniczne, oraz miejsc przechowywania dokumentów. Ponadto zbierano informacje o rodzajach zamków, miejscach przechowywania kluczy, położeniu bibliotek.

Prowadząc działania przeciwko zgromadzeniu, SB współpracowała z Wydziałem ds. Wyznań. Wraz z nim czyniła wszystko, aby nie powstały nowe placówki zakonne. W tym celu planowała:

- „Przy pomocy dostępnych środków przecinać ważniejsze kontakty osób świeckich z przełożonymi poszczególnych placówek.
- Tam, gdzie zachodzi potrzeba, stosować rozmowy profilaktyczne w odniesieniu do czołowych zakonnic, aby w ten sposób przecinać ich wrogą działalność”³¹.

Tuż przed przyjęciem tego planu 27 kwietnia 1962 r. w Domu Generalnym Sióstr Służebniczek Starowiejskich przeprowadzono kontrolę. W skład komisji weszli przedstawiciele Wydziału ds. Wyznań, Wojewódzkiej Stacji Sanitarно-Epidemiologicznej, rewizor wydziału finansowego oraz starszy inspektor Urzędu Spraw Wewnętrznych. Celem kontroli – według sporządzonego po niej sprawozdania – było rozpoznanie obsady personalnej Domu Generalnego, ustalenie źródeł jego utrzymania oraz stanu majątkowego. Pod nieobecność przełożonej generalnej siostry Kazimiera Chromik³² oraz Stanisława

³¹ AIPN Rz, Sprawa..., Perspektywiczny plan pracy do fragmentu sprawy obiektowej krypt. „Samotne”, Kraków, dnia 2 V 1962 r., k. 215–219.

³² S. Kazimiera Tekla Chromik (1907–1999), ur. w Draganówce, do zgromadzenia wstąpiła 8 X 1924 r., śluby wieczyste złożyła 17 VII 1933 r. W okresie międzywojennym pracowała kolejno w Dunajowie (1926–1927), Chorostkowie (1927–1928), Podkamieniu (1929–1933), Poznaniu (3 miesiące), Chyrowie (1934–1935), Jaworznie (1935–1940). W czasie wojny przebywała w Krakowie, gdzie leczyła się z powodu choroby oczu. W latach 1945–1950 przełożona domu w Dąbiu, a następnie przełożona domu w Krakowie (1950–1956). W późniejszym okresie przełożona domu w Łodzi (1956–1958), przełożona domu i wikariuszka w Przemyślu (1958–1961),

Kulisz³³ nie wpuściły kontrolerów do pomieszczeń zgromadzenia z powodu obowiązującej tam klauzury. W tym celu zażądały, aby komisja kontrolna zwróciła się do Kurii Biskupiej w Przemyślu o zezwolenie na wkroczenie do budynku klasztornego. Komisja sporządziła wówczas protokół o niedopuszczeniu do przeprowadzenia kontroli, który obydwie siostry podpisały. Pomimo to komisja dokonała kontroli ksiąg kasowych oraz innej dokumentacji finansowej Domu Generalnego. W wyniku kontroli stwierdzono, że siostry bez pozwoleń dokonują „od podstaw przebudowy pomieszczeń w budynku mieszkalnym przylegającym do budynku gospodarczego, jak: podłogi, okna, drzwi, ściany wewnętrzne, roboty kanalizacyjne, tynkowanie itd., nie posiadając na tego rodzaju roboty budowlane zezwolenia władz państwowych”. Skonfrontowano też wpisy w książce meldunkowej zgromadzenia z rejestrem mieszkańców w Gromadzkiej Radzie Narodowej w Starej Wsi. W tym przypadku również stwierdzono niedociągnięcia, które polecono skorygować. Budynkami gospodarczymi zgromadzenia zainteresowano Wydział Budownictwa, Urbanistyki i Architektury WRN, który dokonać miał osobnej kontroli. Z kolei kwestia stolarni działającej przy klasztorze stała się przyczyną skierowania do Wydziału Finansowego WRN pisma z zaleceniem, aby ten organ sprawdził, czy stolarnia wykonuje usługi wyłącznie na potrzeby zgromadzenia, czy jest wykorzystywana zarobkowo³⁴.

Wskutek doniesienia kandydatki na tajnego współpracownika „Uny” – przebywającej w Stanach Zjednoczonych – zgody na wyjazd do tego kraju nie uzyskały w 1962 r. przełożona generalna Sylwia Sznajder oraz wikaria generalna Agnieszka Kałuska. Obydwie zamierzały wyjechać do USA w związku z organizacją nowej prowincji zakonnej. „Una” podkreślała, iż służebniczki przebywające za granicą szkalują ustrój PRL i sięją wrogą propagandę wśród tamtejszej ludności³⁵. Władze zgodziły się na wyjazd przełożonej generalnej Sylwii Sznajder do Stanów Zjednoczonych dopiero w 1965 r. Powtórnie przełożona generalna przebywała w USA w 1972 r.³⁶

Inną formę nacisku na zgromadzenie było jego nadmierne opodatkowanie. Wezwał SB siostry służebniczki starowiejskie zalegały z podatkiem dochodowym za lata

---

przełożona domu w Starej Wsi (1961–1964). Potem przez dwa lata ponownie pracowała w Przemyślu. Od 1965 do 1974 r. przełożona domu w Łańcucie. Następnie pracowała na placówkach w Leżajsku (1974–1981), Rudnej (1981–1985), Kalwarii (1984–1985), Rudawie (1985–1987), Łabiszewie (1987) i Staniątkach (AGSS, Karta statystyczna siostry Chromikówny Tekli).

³³ S. Stanisława Wawrzyna Kulisz (1916–1966), ur. w Sanoku. Wychowywała się w zakładzie sierot prowadzonym przez siostry służebniczki. Do zgromadzenia wstąpiła 5 IX 1935 r. po zdaniu egzaminu dojrzałości. Śluby wieczyste złożyła 15 V 1944 r. Pracowała kolejno w Stryju jako wychowawczyni (1936–1938), w Tarnowie (1938) oraz w Łodzi (1938–1941). Z Łodzi przez zieloną granicę przedostała się do Starej Wsi. Tutaj prowadziła tajne nauczanie sióstr. W latach 1946–1949 nauczycielka w Staniątkach. Od 1950 do 1953 r. prowadziła księgowość Domu Dziecka „Caritas” w Starej Wsi. Zmarła w Starej Wsi (s. A. Mazur, s. A. Kałuska, s. Cz. Świerczek, *Nekrologi Sióstr Służebniczek...*, t. 3, s. 61–62).

³⁴ AIPN Rz, Sprawa..., Sprawozdanie z przeprowadzonej kontroli Domu Generalnego ss. Służebniczek NMP (Starowiejskich) w Starej Wsi w pow. Brzozów w dniu 27 IV 1962 r., 10 V [19]62 r., k. 223–226.

³⁵ *Ibidem*, Meldunek, Kraków, dnia 4 VI 1962 r., k. 228–229.

³⁶ AIPN Rz, Sprawa..., Notatka służbowa z rozmowy przeprowadzonej z matką generalną Zgromadzenia ss. Służebniczek Starowiejskich Marią „Sylwią” Sznajder ze Starej Wsi, pow. Brzozów, Rzeszów, dnia 29 III 1972 r., t. 2, k. 142–144.

1961–1962. Zaległości te wynosiły odpowiednio 110 700 zł i 147 550 zł. Ogółem oszacowano je na 366 427 zł. Na poczet tych sum Wydział Finansowy PRN w Brzozowie dokonał zabezpieczenia mienia, dokładniej: inwentarza żywego w klasztorze, na kwotę 50 000 zł. W sprawie zaległych podatków wezwano na rozmowę przełożoną generalną zgromadzenia, która na spotkanie przybyła, jednak nie zadeklarowała jego spłaty³⁷. Finałem tej sprawy była decyzja Wydziału Finansowego PRN w Brzozowie z 1968 r., który w zamian za zaległy podatek (około 400 000 zł) wystąpił o ściągnięcie tej należności poprzez przejęcie na rzecz Skarbu Państwa domu mieszkalnego oraz parceli należącej do zgromadzenia w Kolbuszowej³⁸.

Uwagi SB nie uszła również zmiana przełożonych i rad prowincjonalnych w prowincjach krakowskiej, tarnowskiej i przemyskiej³⁹. SB interesowała się również siostrami zatrudnionymi w kurii przemyskiej. Źródłem informacji był tajny współpracownik o pseudonimie „Ewa”⁴⁰.

Ukazanie się drukiem dokumentów posoborowych w 1967 r.⁴¹, w tym m.in. dekretu *O przystosowanej odnowie życia zakonnego*⁴² oraz *Konstytucji dogmatycznej o Kościele*⁴³, sprawiło, iż według SB uaktywniła się działalność zgromadzeń żeńskich. Opinia ta odnosiła się także do Zgromadzenia Sióstr Służebniczek Starowiejskich. Jak stwierdził naczelnik Wydziału IV KW MO w Rzeszowie mjr Józef Szybka⁴⁴, siostry realizowały postanowienia soborowe poprzez pracę z młodzieżą, organizowanie uroczystości kościelnych, odwiedzanie chorych i opuszczonych⁴⁵.

³⁷ AIPN Rz, Sprawa..., Notatka, Rzeszów, dnia 2 VII 1964 r., t. 2, k. 27.

³⁸ *Ibidem*, Meldunek, Brzozów, dnia 15 X 1968 r., t. 2, k. 112.

³⁹ AIPN Rz, Sprawa..., Informacja, Rzeszów, dnia 10 IX 1964 r., t. 2, k. 28.

⁴⁰ *Ibidem*, Doniesienie, Rzeszów, dnia 28 III 1966 r., t. 2, k. 52–54.

⁴¹ *Sobór Watykański Drugi. Konstytucje, dekryty, deklaracje*, Paryż 1967.

⁴² Dekret ten ogłosił 28 X 1965 r. papież Paweł VI podczas IV sesji soboru watykańskiego II (Z. Zieliński, *Papieżstwo i papieże dwóch ostatnich wieków*, Warszawa 1999, s. 448).

⁴³ Konstytucję tę promulgował 21 XI 1965 r. papież Paweł VI. Szczególnie istotne miejsce w tym dokumencie zajmował kult maryjny. Jak podaje Z. Zieliński, „z inicjatywy bowiem biskupów polskich ogłoszono Maryję Matką Kościoła” (*ibidem*, s. 447). O znaczeniu tej konstytucji zobacz więcej: ks. Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003, s. 159–161.

⁴⁴ Józef Szybka, plk, ur. 16 V 1928 r. w Besku, gm. Zarszyn, pow. Sanok. Wykształcenie sześć klas szkoły powszechnej. W latach 1944–1945 pomocnik w zakładzie szewskim w Besku. Potem strażnik w Straży Leśnej w Tarnowie, a następnie w Sanoku. Od sierpnia 1946 członek PPR. W lutym 1949 r. skierowany do służby w UB przez KP PZPR w Sanoku. Początkowo od maja 1949 mł. referent Referatu ds. Wywiadu PUBP w Brzozowie. W lipcu 1952 r. oddany do dyspozycji szefa WUBP w Rzeszowie. Od 1 VIII 1952 do 1 V 1953 r. st. referent przy kierownictwie PUBP w Krośnie. Następnie do 15 VII 1954 r. st. referent Sekcji I UBP Obiekt nr 6. Potem kierownik RO przy KKN PUBP Krośnie, st. referent Referatu IV PUdsBP w Krośnie (kwiecień–wrzesień 1955 r.). Słuchacz Międzywojewódzkiej Szkoły Partyjnej w Krakowie. 15 VII 1956 r. oddany do dyspozycji szefa WUdsBP w Rzeszowie. Od 15 IX 1956 zastępca szefa PUdsBP w Jaśle. W okresie styczeń–październik 1957 r. st. oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Jaśle. Od 1 stycznia 1957 do 1 XII 1964 r. zastępca komendanta powiatowego ds. bezpieczeństwa publicznego KP MO w Jaśle. Następnie do 1 I 1968 r. naczelnik Wydziału IV KW MO w Rzeszowie, potem do końca maja 1975 r. zastępca komendanta powiatowego ds. SB KP MO w Jaśle. Od 1 VI 1975 do 10 VI 1988 r. naczelnik Wydziału IV KW MO w Krośnie. Zwolniony ze służby 30 VI 1988 r. (AIPN Rz, Akta osobowe Szybki Józefa, 0085/154).

⁴⁵ AIPN Rz, Sprawa..., Informacja dotycząca działalności Domu Generalnego ss. Służebniczek Starowiejskich, Rzeszów, dnia 12 I 1967 r., t. 2, k. 56–59.

W obliczu kampanii propagandowej, jaką rozpętały władze partyjne po wysłaniu przez biskupów polskich do biskupów niemieckich orędzia w 1965 r., przełożona generalna siostr służebniczek s. Sylwia Sznajder „wydała polecenie wszystkim podległym placówkom ss. starowiejskich, by wzięły w obronę biskupów polskich, a szczególnie prymasa Wyszyńskiego, po czym we wszystkich placówkach modlono się za ww., złożono przysięgę na ich wierność oraz wysłano do nich listy z wyrazami współczucia i ubolewania”⁴⁶. Zgromadzenie nękania również przy okazji wszelkich prac budowlanych podejmowanych przez siostry. W 1969 r. Prokuratura Powiatowa w Brzozowie wniosła akt oskarżenia przeciwko jednej z siostr za nadbudowę piętra budynku klasztornego bez wymaganego zezwolenia⁴⁷.

Przykładem podjętej przez Wydział IV KW MO w Rzeszowie kombinacji operacyjnej, mającej na celu podważenie autorytetu całego zgromadzenia, była akcja z 1968 r. Próbowano wtedy nakłonić jedną z siostr (wówczas ciężko chorą i zamierzającą opuścić zgromadzenie), aby wytoczyła zgromadzeniu sprawę sądową. W tym celu SB przeprowadziła konsultacje z wiceprezesem Sądu Wojewódzkiego w Rzeszowie i delegowała ppor. Waławik (miała występować jako dalsza krewna zakonnicy), aby ta przygotowała powódkę do przeprowadzenia całej operacji oraz wytypowała adwokatów przewidzianych do wykorzystania w tej sprawie. Dla nadania procesowi jak największego rozgłosu postanowiono przekazać go Sądowi Powiatowemu w Brzozowie. Koszty sprawy wytoczonej przez zakonnice miała pokryć SB z funduszu „O”, czyli operacyjnego. Sprawę proponowano zainteresować rzeszowską prasę w celu spotęgowania jej wymiaru propagandowego⁴⁸. Kombinacja ta spełzła jednak na niczym, gdyż zakonnica pozostała w zgromadzeniu.

Ostatecznie prowadzenia sprawy „Samotne” zaniechano 6 lutego 1973 r. W uzasadnieniu tej decyzji inspektor Wydziału IV por. Józefa Waławik pisała (postanowienie zatwierdził zastępca naczelnika Wydziału IV KW MO w Rzeszowie mjr Stanisław Sypioł⁴⁹): „Zgromadzenie w swoich założeniach ma różnorodną działal-

⁴⁶ *Ibidem*, Charakterystyka s. Marii Sznajder, t. 2, k. 67.

⁴⁷ *Ibidem*, Raport I zastępcy komendanta powiatowego MO ds. Służby Bezpieczeństwa w Brzozowie mjr. Cz. Szymańskiego do naczelnika Wydziału IV Komendy Wojewódzkiej MO w Rzeszowie, Brzozów, dnia 23 I 1969 r., t. 2, k. 130.

⁴⁸ *Ibidem*, Plan czynności związanych z zamierzeniami wytoczenia procesu sądowego Zgromadzeniu ss. Służebniczek Starowiejskich w Starej Wsi, pow. Brzozów, przez s. Otylię Wojcieszek, Rzeszów, dnia 27 XI 1968 r., t. 2, k. 121–125.

⁴⁹ Stanisław Sypioł, płk, ur. 10 VII 1928 r. w Sobniowie, pow. Jasło. Skierowany do służby przez ZP ZMP w Jaśle oraz I sekretarza KP PZPR w Jaśle M. Trześniaka, przyjęty do służby 28 IX 1949 r. Początkowo kurier poczty specjalnej W-II WUBP w Rzeszowie, od 1 III do 15 IX 1951 r. mł. referent Sekcji II Wydziału II WUBP w Rzeszowie, następnie słuchacz KO SzBP w Gdańsku (do 30 VI 1952 r.). W okresie 1 VIII 1952 – 1 IV 1955 r. st. referent Sekcji II Wydziału II WUBP w Rzeszowie, potem st. referent Sekcji VII Wydziału IV WUBP w Rzeszowie. Od 1 IV 1956 do 1 I 1957 r. oficer operacyjny Sekcji VII Wydziału IV WUBP w Rzeszowie, następnie oficer techniczno-operacyjny Sekcji I Wydziału I WUBP w Rzeszowie. Od 1 IX 1957 r. oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Rzeszowie, a od 1 IX 1961 r. st. oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Rzeszowie. Począwszy od 1 VII 1962 r., st. oficer operacyjny Wydziału IV KW MO w Rzeszowie, od 1 IV 1967 r. inspektor Wydziału IV KW MO w Rzeszowie. Od 1 III 1968 r. kierownik grupy Wydziału IV KW MO w Rzeszowie. Od 1 X 1970 r. zastępca naczelnika Wydziału IV SB KW MO w Rzeszowie, a od 16 IV 1980 r. naczelnik Wy-

ność, jak: odwiedzanie i pielęgnowanie chorych, opiekowanie się sierotami i wdowami. Przy kościołach parafialnych względnie filialnych pełnią funkcję zakrystianek, organistek, kościelnych, prowadzą naukę religii itp. Okres dziesięciu lat operacyjnego sprawdzenia wykazał, że zakres ich działalności nie stanowi zagrożenia porządku i bezpieczeństwa publicznego, ponieważ ich działalność ogranicza się w zasadzie do czynności charytatywnej”.

Zamknięcie sprawy obiektowej dotyczącej Domu Generalnego Sióstr Służebniczek Starowiejskich w Starej Wsi nie oznaczało zaniechania inwigilacji tego środowiska. Kontrolę nad siostrami służebniczkami miały od tej pory sprawować struktury brzozowskiej Służby Bezpieczeństwa⁵⁰.

Metody i środki pracy operacyjnej zastosowane przez SB przyniosły wprawdzie pewną liczbę informacji dotyczących zgromadzenia, jednakże na podstawie zachowanych dokumentów można przyjąć, iż rezultaty tych działań były niewspółmierne do włożonych starań. Zaniechanie prowadzenia sprawy obiektowej dowiodło znikomej efektywności działań SB mających na celu zminimalizowanie oddziaływania Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP (Starowiejskich) na wiernych, mimo że funkcjonariusze użyli wobec niego wszelkich możliwych narzędzi, zastosowali cały wachlarz metod pracy operacyjnej, poczynawszy od daleko idącej inwigilacji aż po kombinacje operacyjne.

Prezentowany dokument powstał w Wydziale IV KW MO w Rzeszowie w ramach realizacji sprawy obiektowej opatrzonej kryptonimem „Samotne”. Ukazuje on mechanizmy i typowe dla SB metody stosowane w celu rozpracowania Zgromadzenia Sióstr Służebniczek NMP (Starowiejskich). Jest jednym z nielicznych publikowanych źródeł prezentujących działania SB wobec żeńskiego zgromadzenia zakonnego. Przechowywany jest w Archiwum Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Rzeszowie.

W edycji dokumentu ingerencje redakcyjne ograniczono do minimum. Wyróżnienia w oryginale pochodzące od jego twórców oddano pogrubioną czcionką. Informacje o osobach występujących w dokumencie lub związanych z jego powstaniem zawarto w przypisach.

---

działu IV SB KW MO w Rzeszowie. Zwolniony ze służby 30 XI 1984 r. Przeszedł na rentę. 16 I 1985 r. przyjęty do pracy w charakterze inspektora cywilnego (pół etatu) Wydziału IV SB KW MO w Rzeszowie. Rozwiązał tę umowę ze względu na zły stan zdrowia 30 IV 1985 r. (AIPN Rz, Akta osobowe: Sypioł Stanisław, 00158/318).

⁵⁰ AIPN Rz, Sprawa..., Wniosek o zaniechaniu prowadzenia sprawy obiektowej krypt. „Samotne” dot[yczącej] Domu Generalnego ss. Służebniczek Starowiejskich w Starej Wsi, pow. Brzozów, t. 1, k. 254.

Nr 1

1961 marzec 10, Rzeszów – Kierunkowy plan przedsięwzięć operacyjnych do sprawy obiektowej o kryptonimie „Samotne”

Zatwierdzam^{a1}

Rzeszów, dnia 10 III 1961 r.

Tajne

Kierunkowy plan operacyjnych przedsięwzięć do sprawy obiektowej kryptonim „Samotne”

Działalność Domu Generalnego Służebniczek Starowiejskich w Starej Wsi, pow. Brzozów, datuje się od roku 1944. Dom Generalny swą działalnością obejmuje teren trzech województw, na których to województwach znajdują się domy prowincjonalne. Zalecenia i wytyczne dla poszczególnych prowincji i wszystkich placówek opracowywane są przez Radę Generalną, której siedziba mieści się w Starej Wsi.

Wytyczne te zmierzają do osiągnięcia i wywarcia jak najszerzego wpływu osób zakonnych na społeczeństwo tego terenu lub środowiska, w którym przebywają siostry zakonne.

---

^a *Poniżej pieczęć prostokątna Z[astęp]ca komendanta MO ds. bezpieczeństwa woj. rzeszowskiego. Na pieczęci odrębna parafka oznaczająca akceptację wraz z datą 21 VI 1961 r.*

¹ Dokument zatwierdził zastępca komendanta wojewódzkiego MO w Rzeszowie, którym był wówczas Włodzimierz Zwierchanowski, płk, ur. 7 X 1919 r. w Odessie, absolwent szkoły kolejowej w Odessie w 1939 r. Do 1942 r. pracował w zakładach remontowych lokomotyw i wagonów w Krasnojarsku, następnie wstąpił na ochotnika do oficerskiej szkoły artyleryjskiej, ukończył ją 15 V 1943 r. w stopniu mł. lejtnanta. Od 1942 do 1945 r. członek KPZR. Skierowany na front zachodni, służył w 212. DP 50. Armii, był dowódcą plutonu w 655. Pułku Artylerii (służył w nim do 19 VIII 1943 r.), potem w polskiej 2. DP im. Dąbrowskiego. 13 IV 1944 r. skierowany do szkoły w Kujbyszewie, po jej ukończeniu przybył do Lublina. Od 23 VIII 1944 r. oficer do zleceń specjalnych Resortu BP, następnie od 17 XII 1944 r. zastępca kierownika Wydziału III MBP. Potem kolejno zastępca kierownika Wydziału VII Departamentu I MBP, zastępca kierownika Wydziału V Departamentu I MBP (od 30 XII 1945 do 1 XI 1946 r.), zastępca kierownika Wydziału IV Departamentu I MBP. Od 10 IV 1947 r. do 1 II 1949 p.o. naczelnik Wydziału IV Departamentu I MBP r., potem naczelnik Wydziału I WUBP w Szczecinie. W 1951 r. słuchacz półrocznego kursu aktywu kierowniczego MBP. Od 1 XI 1951 do 6 III 1954 r. zastępca szefa WUBP w Szczecinie. Potem zastępca i p.o. szef WUBP w Rzeszowie, a od 31 I 1955 r. zastępca i p.o. kierownik WUdsBP w Rzeszowie. Od 10 XII 1955 r. kierownik WUdsBP w Rzeszowie, a od 15 I 1957 r. zastępca komendanta wojewódzkiego MO KW MO w Rzeszowie. 31 VII 1963 r. oddany do dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr i Szkolenia MSW. Potem od 1 X 1963 r. starszy inspektor do zleceń specjalnych w kierownictwie Departamentu Kadr i Szkolenia MSW. W okresie 5 XII 1965 – 1 III 1966 r. starszy inspektor Wydziału II MSW – Zarząd I MSW. Po odwołaniu stamtąd mianowany na stanowisko starszego inspektora Wydziału III Zarządu I MSW. Zwolniony ze służby z dn. 15 X 1968 r. W PPR od 18 XI 1944 r. Obywatel ZSRR, w 1949 r. przyjął obywatelstwo polskie (AIPN, Akta osobowe Włodzimierza Zwierchanowskiego, 0194/2548).

Dokumenty

Biorąc pod uwagę dotychczasową działalność klerykalną służebniczek starowiejskich i ich wpływ na życie społeczno-polityczne, dlatego też planuję do wykonania następujące przedsięwzięcia operacyjne:

1. Rozeznać poszczególne osoby wchodzące w skład Rady Generalnej i Konwentu. O każdej z tych osób zebrać szczegółowe charakterystyki uwzględniające również dane dot[ycające] ich rodzin. O członkach Rady Generalnej opracowanie podobnych charakterystyk zleci się tym jednostkom służby bezpieczeństwa, na których [terenie] przebywają. Spośród tych osób wytypować kandydatów do zwerbowania na tajnych współpracowników. Głównym i zasadniczym celem realizacji tych przedsięwzięć będzie zdobycie tajnych współpracowników wywodzących się z Domu Generalnego wchodzących w skład Rady Generalnej. Pozyskanie tajnych współpracowników z grona tych osób podyktowane jest koniecznością operacyjną mającą na celu przechwycenie wszystkich opracowywanych dyrektyw i zaleceń do pracy w całym zgromadzeniu, aby na bieżąco posiadać informacje o wrogich i klerykalnych ich zamierzeniach. Dotychczas ^bz braku tajnych współpracowników z tego grona^b nie zawsze i we właściwą porę mogliśmy przeciwdziałać lub zapobiegać w realizacji ich programu.

2. Zlecić przeprowadzenie fragmentu sprawy obiektowej wydz[iałom] III KW MO w Krakowie i Łodzi na domy prowincjalne znajdujące się na ich terenie. Od jednostek tych zgodnie z wytycznymi Dep[artamentu] III zażądać materiałów wyszczególnionych w części I układu dokumentacji w sprawach obiektowych. Ponadto każdorazowo i w razie potrzeby operacyjnej żądać i przekazywać aktualne informacje o formach i metodach działalności zgromadzenia.

3. Zebrać szczegółowe dane o całym personelu i przełożonych placówek najbliższej położonych Domu Generalnego oraz ustalić siostry zakonne utrzymujące systematyczny kontakt z Domem Generalnym. Dane te oraz ustalone osoby winny być opracowywane pod kątem pozyskania niektórych z tych osób do współpracy.

4. Pogłębić materiały i rozeznąć szczegółowo tło antagonizmów wewnątrz zgromadzenia. Rozeznanie to pozwoli nam pogłębić zaistniałe już antagonizmy oraz wpływać na dalszą atmosferę w zgromadzeniu. Celem uzyskania tych danych będą przeprowadzone rozmowy operacyjne z osobami występującymi z klasztoru oraz z osobami przebywającymi w klasztorze, które w wyniku tych antagonizmów sprowadzone zostały lub mają być sprowadzone do roli podrzędnej.

5. Uzyskane materiały o treści kompromitującej kierownicze osoby lub zgromadzenie umieszczać na łamach prasy miejscowej. Umieszczane artykuły będą miały na celu zahamowanie dopływu dziewcząt do zakonu i podrywanie autorytetu ^cosób piastujących^c kierownicze stanowiska w społeczeństwie (w danym środowisku).

6. Zlecić takim powiatom, jak: Jarosław, Brzozów, Przemyśl, Kolbuszowa, Przeworsk, prowadzenie teczek zleceńowych na najważniejsze i aktywniejsze

---

^{b-b} W tekście oryginalnym z braku tajnych współpracowników z tego grona osób powodowało to, że.

^{c-c} W tekście oryginalnym osobom piastującym.

placówki służebniczek starowiejskich. Na terenie tych powiatów znajduje się największa ilość placówek służebniczek starowiejskich, dlatego też wspólnie z Ref[eratem] Służby Bezp[ieczeństwa] zostaną wytypowane placówki, wokół których skoncentrowana zostanie planowa i systematyczna praca operacyjna. Dla^d tych jednostek opracowany zostanie ogólny kierunek rozpracowania operacyjnego tych placówek.

7. Zebrać dane dot[yczące] całości majątku trwałego i ruchomego zgromadzenia, jak:

- gruntowy,
- pojazdy mechaniczne,
- budynki mieszkalne i gospodarcze,
- inwentarz żywy i martwy,
- dochodowość (w ogóle).

Dane te zostaną skonfrontowane z danymi posiadanymi przez P[rezydium] PRN w Brzozowie. W wypadku stwierdzenia nieścisłości poczynione zostaną z naszej strony takie kroki, by władze administracyjne powiatu brzozowskiego posiadały pełny obraz o gospodarce klasztoru, w tym kierunku poczynimy ze swej strony odpowiednie kroki i środki administracyjne w stosunku do osób odpowiedzialnych i zajmujących kierownicze stanowiska w klasztorze.

8. Ustalić kontakty siostr zakonnych z Domu Generalnego z osobami świeckimi i ich charakter. O ustalonych kontaktach zebrać charakterystyki i spośród tych osób zabezpieczyć sobie dopływ materiałów jako od zaufanych obywateli.

9. Ustalać przyczyny i pobudki dziewcząt ubiegających się o wstąpienie do zakonu:

- z jakich środowisk rekrutują się,
- czy wstępują z namowy rodziców, czy też jest tu wpływ środowisk klerykalnych.

Ustalenie w porę powyższych danych będzie miało na celu przeciwdziałanie z naszej strony, czy to przez rozmowy, ^eodpowiednie zatrudnienie^e czy skierowanie do szkół.

10. Biorąc pod uwagę działalność placówek filialnych, ustalać:

– Przede wszystkim rozeznawać poziom intelektualny poszczególnych zakonnic, na ile zdolne one są wyjść do społeczeństwa ze swoim programem.

– Badać antagonizmy wewnątrz i wszelkie poróżnienia wykorzystywać nie tylko operacyjnie, ale i do prasy, wykazując przez to fałszywe pojęcie miłości zakonnej i walkę o stanowiska.

– Nie dopuszczać do wszelkiego rodzaju zebranych, co szczególnie domy filialne praktykują, jeżeli chodzi o pozyskiwanie wszelkich spadków.

11. Dokonać zdjęć w 2 egz. o formacie 20 x 30 wszystkich budynków i zabudowań stanowiących własność klasztoru służebniczek starowiejskich. Zdjęcia bu-

---

^d W tekście oryginalnym do.

^{e-e} W tekście oryginalnym odpowiedniego zatrudnienia.

Dokumenty

dyneków zostaną wykonane z każdej strony i dołączone do całości materiałów sprawy obiektowej.

12. W dalszym ciągu inwigilować całość korespondencji wpływającej i wychodzącej z klasztoru służebniczek starowiejskich.

Zgadzam się^{f2}

Opracowała:

oficer operacyjny
Wydz[iału] III J[ózefa] Waclawik^g

Źródło: AIPN Rz, Sprawa obiektowa krypt. „Samotne”, 053/157, t. 1, k. 20–23, oryginał, mps.

---

^f *Poniżej pieczęć prostokątna Naczelnik Wydziału III KW MO w Rzeszowie. Na pieczęci odręczna parafka oznaczająca akceptację.*

^g *Poniżej podpis odręczny.*

² Naczelnikiem Wydziału III KW MO w Rzeszowie był wówczas mjr Ryszard Filipczyk (potem ppłk), ur. 31 VIII 1917 r., ukończył siedem klas szkoły powszechnej, potem trzy klasy zawodowe w Dąbrowie Górniczej. Z zawodu blacharz. W latach 1935–1936 członek KZMP, następnie TUR w Będzinie. W okresie okupacji niemieckiej (1940–1944) na przymusowych robotach w Lipsku w Niemczech. Po zajęciu Będzina przez Sowieców II sekretarz KP PPR w Będzinie. Przyjęty do służby 29 III 1945 r. Początkowo zastępca komendanta powiatowego MO w Będzinie. Rozkazem z 19 XI 1945 r. mianowany zastępcą szefa Wydziału Służby Zewnętrznej. Od 7 V 1945 r. do 26 XI 1946 r. komendant powiatowy MO w Bielsku. Następnie zastępca naczelnika Wydziału III WUBP w Katowicach. Od 7 IX 1947 r. referent Wydziału III Departamentu III w MBP. Następnie od 5 II 1948 r. słuchacz kursu oficerów SBP w CW MBP. Od 21 IV 1949 r. st. referent Sekcji I Wydziału II Departamentu III MBP, a od 1 VI 1950 r. st. referent Sekcji I Wydziału IV Departamentu III MBP. 15 IX 1951 r. został zastępcą i p.o. naczelnikiem Wydziału III WUBP w Rzeszowie. Następnie od 1 VI 1953 r. naczelnik Wydziału III WUBP w Rzeszowie. Potem st. inspektor Inspektoratu Kierownictwa WUdsBP w Rzeszowie. W okresie od 28 XI 1956 do 19 II 1959 r. naczelnik Wydziału III KW MO w Rzeszowie. Od 1 VII 1962 r. do chwili zwolnienia ze służby 18 XI 1964 r. naczelnik Wydziału IV KW MO w Rzeszowie (AIPN Rz, Akta personalne Ryszarda Filipczyka, 0056/3854).